

**Conceptes bàsics. Perspectives antropològiques  
sobre diferència i desigualtat**

Codi: 101278

Crèdits: 6

| Titulació                              | Tipus | Curs | Semestre |
|----------------------------------------|-------|------|----------|
| 2500256 Antropologia Social i Cultural | FB    | 1    | 1        |

**Professor/a de contacte**

Nom: Clara Rubio Ros

Correu electrònic: Clara.Rubio@uab.cat

**Utilització d'idiomes a l'assignatura**

Llengua vehicular majoritària: espanyol (spa)

Grup íntegre en anglès: No

Grup íntegre en català: Sí

Grup íntegre en espanyol: No

**Equip docent**

Isidoro Ruíz Haro

**Prerequisits**

Aquesta assignatura no té prerequisits però es recomana als estudiants que facin ús dels manuals d'introducció d'antropologia que tenen citats a la bibliografia.

**Objectius**

L'objectiu general de l'assignatura és oferir una primera aproximació als conceptes bàsics de la disciplina i de la perspectiva d'anàlisi antropològica, basada en l'afirmació de l'existència d'una humanitat compartida i alhora culturalment diversa. Proporciona una panoràmica general dels principals conceptes de l'antropologia social i cultural, posant l'accent sobre els mecanismes de construcció de les diferències i les desigualtats socials.

El curs oferirà una panoràmica general de l'antropologia com a disciplina i de la manera com des d'aquesta s'ha plantejat l'anàlisi de les diferències socioculturals, fent referència als principals conceptes i metodologies utilitzats, així com els autors i textos fonamentals. Es tracta d'il·lustrar teòrica i etnogràficament la diversitat cultural humana, i donar a conèixer les formes com socialment i des de la disciplina antropològica s'han construït conceptes i discursos per explicar-la. Així mateix s'explicaran els mecanismes socials de construcció de desigualtats a partir de les diferències i es contrastaran amb els discursos i pràctiques d'exclusió social que s'han elaborat al llarg de la història i que encara estan presents en l'actualitat.

Es pretén aproximar-se a una forma de mirar i analitzar el món sense caure en plantejaments simplistes i en postures excloents o reduccionistes, donant les bases d'un coneixement informat que permeti desenvolupar un esperit crític per tal de poder reflexionar sobre la realitat social actual i proposar alternatives per a construir una convivència igualitària entre les diferents societats i les cultures humanes.

**Competències**

- Aprehendre la diversitat cultural a través de l'etnografia i avaluar críticament els materials etnogràfics com a coneixement de contextos locals i com a proposta de models teòrics.

- Demostrar que es coneix i es comprèn la història de la teoria antropològica i la gènesi dels seus conceptes bàsics.
- Que els estudiants hagin demostrat que comprenen i tenen coneixements en una àrea d'estudi que parteix de la base de l'educació secundària general, i se sol trobar a un nivell que, si bé es basa en llibres de text avançats, inclou també alguns aspectes que impliquen coneixements procedents de l'avantguarda d'aquell camp d'estudi.
- Que els estudiants tinguin la capacitat de reunir i interpretar dades rellevants (normalment dins de la seva àrea d'estudi) per emetre judicis que incloguin una reflexió sobre temes destacats d'índole social, científica o ètica.
- Respectar la diversitat i la pluralitat d'idees, persones i situacions.

## Resultats d'aprenentatge

1. Analitzar un fet d'actualitat des de la perspectiva antropològica.
2. Aplicar el coneixement de la variabilitat cultural i de la gènesi d'aquesta per evitar les projeccions etnocèntriques.
3. Conèixer i comprendre els processos diversos de relació intercultural.
4. Conèixer i comprendre les teories relatives a les accepcions del concepte de cultura.
5. Identificar les teories relatives a les accepcions del concepte de cultura.
6. Interpretar la diversitat cultural a través de l'etnografia.
7. Participar en debats sobre fets històrics i actuals respectant les opinions dels altres participants.
8. Utilitzar els conceptes bàsics de l'antropologia social i cultural per comprendre les relacions entre diferents societats i cultures.
9. Utilitzar els conceptes bàsics de la teoria antropològica.

## Continguts

### TEMA 1. Introducció

La diversitat humana i la seva interpretació. Paradigmes sobre la diversitat humana: el debat entre naturalesa i cultura.

### TEMA 2. Aproximació històrica a l'Antropologia

Antecedents: el concepte d'alteritat en la història occidental. El sorgiment de l'antropologia acadèmica. L'antropologia en el camp de les ciències humanes i socials. Objecte, mètode i tècniques antropològiques. L'etnografia i el treball de camp. Perspectives emic i etic.

### TEMA 3. La diversitat cultural

Cultura i altres conceptes relacionats: enculturació, etnocentrisme, relativisme, aculturació, assimilació, integració, sincretisme, mestissatge, interculturalitat, multiculturalitat.

### TEMA 4. Diferència i desigualtat

Paradigmes per explicar les diferències: paradigma naturalista vs. paradigma culturalista. Raça i ètnia. Sexe i Gènere.

Processos històrics, sistemes de poder i relacions intragrups (de classe, de gènere, d'edat) i intergrupals (interètniques). Construcció social i simbòlica de les desigualtats. Discursos d'inclusió/exclusió: racisme, xenofòbia, masclisme, homofòbia, nacionalisme...

## Metodologia

**Grup 1: Clara Rubio** (clara.rubio@uab.cat)

**Grup 2: Isidoro Ruíz** (isidoro.ruiz@uab.cat)

El protagonista en el procés d'ensenyament-aprenentatge és l'estudiant i sota aquesta premissa s'ha planificat una metodologia implicada, mitjançant el treball continuat.

#### Sobre les sessions:

L'assignatura es desenvoluparà a través de sessions presencials dirigides, sessions supervisades i sessions de treball autònom.

Les sessions presencials seran de dos tipus i es realitzaran amb tot el grup classe i permetran l'exposició dels principals continguts a través de la participació activa de l'alumnat en l'anàlisi i discussió de textos, així com el visionat, anàlisi i discussió de documents visuals i audiovisuals. Les classes presencials en gran grup podran implicar un treball autònom previ o posterior.

(1) treball en grups reduïts i debat al gran grup, i

(2) exposicions per part del professorat

El treball autònom implicarà activitats com la lectura comprensiva i analítica de textos, el visionat comprensiu i analític de materials audiovisuals, la cerca de referències bibliogràfiques, la recensió d'informació, el desenvolupament de reflexions crítiques, l'observació, l'estudi, entre altres.

Les sessions supervisades seran tant presencials (amb cita prèvia) com virtuals, especialment orientades a assolir els objectius de les activitats d'avaluació.

#### Sobre la comunicació:

- La comunicació es realitzarà a través de correu electrònic (per consultes) i Moodle (per l'entrega de treballs)

#### Sobre l'entrega de treballs:

- Sempre serà a través del Moodle i en format PDF.

#### Sobre les tutories:

- Les tutories es realitzaran en

- Lloc

**Grup 1: Despatx B9-233**

**Grup 2: Despatx B9-233**

Edifici B, 2º pis, Departament d'Antropologia

- Dia i hora:

**Grup 1: dimarts i dijous de 11.30 a 13h (sempre enviant un correu electrònic prèviament)**

**Grup 2: dilluns i dimecres de 13 a 14.30h (sempre enviant un correu electrònic prèviament)**

#### **Es suggereix realitzar una tutoria durant el primer mes de desenvolupament de l'assignatura**

#### Sobre el treball en grup

- Es tracta d'analitzar una notícia o audiovisual a partir dels continguts treballats a les sessions presencials i a les lectures obligatòries.

- Tots els grups, independentment del dia que facin les presentacions, hauran d'entregar el power point i l'informe a través del Moodle el primer dia de les presentacions orals.

Constitució dels grups:

- La constitució dels grups de treballs serà exclusivament a decisió dels participants

- Els grups hauran de ser de **quatre persones**
- Hauran de comunicar la seva constitució i la fulla de compromís el dia assenyalat pel professor/a

Presentació oral:

- Han de ser d'un màxim de 15 minuts
- Tota presentació ha de contenir les mateixes seccions que una comunicació o un article, és a dir: (1) Introducció; (2) objectiu; (3) pregunta; (4) resultats; (5) discussió; (6) conclusions; (7) referències

Aquestes seccions i títols són flexibles de manera que es pot optar per escollir-ne d'altres que s'adeqüin millor a l'objectiu de proporcionar un millor sentit lògic a la presentació.

### Sobre el treball escrit

- Es tracta d'un assaig individual d'un màxim de 1500 paraules en les que es treballin a nivell teòric i aplicat una de les següents parelles de conceptes: majoria/minoria; interculturalitat/multiculturalitat; relativisme cultural/etnocentrisme.

- El treball ha de contenir les mateixes seccions que una comunicació o un article, és a dir: (1) Introducció; (2) objectiu; (3) pregunta; (4) resultats; (5) discussió; (6) conclusions; (7) referències

- Tots els treballs escrits han de lliurar-se:

- A través del Campus Moodle
- Identificats amb NIU
- En format PDF
- Paginats
- Indicant el nombre de paraules
- En català, castellà o anglès
- Sense errors, ortogràfics i/o gramaticals
- Amb cites, notes, referències i bibliografia en format APA  
[https://ddd.uab.cat/pub/guibib/113512/modelapa\\_a2014.pdf](https://ddd.uab.cat/pub/guibib/113512/modelapa_a2014.pdf)

Important! Tots els treballs escrits passaran pel programa informàtic de detecció de plagi. En cas que es detecti plagi l'alumne automàticament suspendrà l'activitat. Per més informació sobre el plagi consultar: <http://www.uab.cat/doc/GuiaCitesiPlagiEstudiants>

## Activitats formatives

| Títol                                                   | Hores | ECTS | Resultats d'aprenentatge  |
|---------------------------------------------------------|-------|------|---------------------------|
| <b>Tipus: Dirigides</b>                                 |       |      |                           |
| Classes teòriques i pràctiques                          | 38    | 1,52 | 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9 |
| Seminaris de discussió de textos o material audiovisual | 6     | 0,24 | 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9 |
| <b>Tipus: Supervisades</b>                              |       |      |                           |
| Tutories individuals i en grup                          | 4,5   | 0,18 | 2, 3, 4, 5, 7, 8, 9       |
| <b>Tipus: Autònomes</b>                                 |       |      |                           |
| Elaboració de treballs                                  | 17    | 0,68 | 1, 2, 3, 4, 5, 6, 8, 9    |
| Estudi i treball personal                               | 30    | 1,2  | 1, 2, 3, 4, 5, 6, 8, 9    |

## Avaluació

Aquest apartat de la **Guia Docent** conté tota la informació relacionada amb el procés d'avaluació de l'assignatura, per tant, **no es podrà modificar res durant el curs**. Aquesta Guia es per tant, el document a consultar davant de qualsevol dubte en relació a l'assignatura.

-L'avaluació de l'assignatura s'entén com un **procés continuat** que s'estén durant el període lectiu i es desenvolupa a través de 5 (cinc) activitats.

-Les **qualificacions** utilitzades seran en l'escala **0-10 amb un únic decimal**

- Per a **ser avaluable** l'alumne haurà hagut de fer un **mínim de 3 seminaris** i, a més, haver-se presentat a **totes les altres activitats d'avaluació**. Si no es compleix aquest criteri, o no es justifica la seva absència amb raons majors, l'alumne es considerarà **No avaluable**, és a dir, amb pèrdua de la regularitat de l'assignatura i la necessitat de nova matriculació de l'assignatura.

-Per considerar **superada l'assignatura** es necessitarà obtenir **una nota mínima de 5,0** resultant de la mitjana de les notes obtingudes en cada una de les activitats, considerant el percentatge de cadascuna d'ella en la nota final. A més, caldrà que **totes les activitats tinguin un mínim de 2** per poder fer mitjana la nota; en cas que no s'assoleixi aquest criteri l'alumne haurà d'anar automàticament a reavaluació.

- Podran anar a **reavaluació** aquells alumnes que hagin complert el **criteri de nombre d'activitats d'avaluació presentada** (mínim 3 seminaris i totes les altres activitats d'avaluació), que hagin tret una **nota mitjana inferior a 5** i/o que en alguna de les **activitats d'avaluació l'alumne hagi tret una nota inferior a 2**. Els alumnes que es presentin a reavaluació podran obtenir una **nota màxima de l'assignatura de 7**.

-Una vegada **superada l'assignatura**, aquesta **no podrà ser objecte d'una nova avaluació**.

- En cas necessari, qui participi en les diferents activitats d'avaluació té dret a rebre una justificació documental de la seva participació.

-**"La qualificació de "No avaluable"** en l'acta final d'avaluació implica **exhaurir els drets inherents a la matrícula** de l'assignatura o el mòdul" encara que el "No avaluable" no comptarà a l'expedient acadèmic.

-La **copia o plagi** de material, tant en el cas de treballs com en el cas dels exàmens, constitueixen un **delicte** que serà sancionat amb un **zero** a l'activitat. Recordem que es considera **"còpia"** un treball que reproduceix tot o gran part del treball d'un/a altre/a company/a. **"Plagi"** és el fet de presentar tot o part d'un text d'un autor com a propi, sense citar les fonts, siguin en paper o en format digital. Veure documentació de la UAB sobre "plagi" a: [http://wuster.uab.es/web\\_argumenta\\_obert/unit\\_20/sot\\_2\\_01.html](http://wuster.uab.es/web_argumenta_obert/unit_20/sot_2_01.html).

**Procés i activitats d'avaluació programades amb indicació del pes assignat a cada activitat, els criteris de correcció i el calendari**

### Activitat 1

-Seguiment i participació dels activitats programades per l'assignatura sobre les 5 lectures obligatòries i visionats proposats

-Valor assignat a l'activitat: **10%** de la nota final de l'assignatura

### Activitat 2

-Realització i presentació **oral** de un màxim de 15 minuts en **grups** de quatre persones de un treball d'anàlisi de un tema d'actualitat basat en premsa i bibliografia

- Presentació de la fitxa de compromís i el guió final del treball
- Valor assignat a la activitat: **25%** de la nota final de l'assignatura

Es poden veure exemples a:

<https://www.ted.com/talks?language=es>

*Criteris de correcció:*

- Qualitat de la presentació formal, format, organització
- Capacitat de lectura i anàlisi vinculant conceptes treballats a l'assignatura
- Capacitat per realitzar una presentació oral acadèmica organitzada, coherent i articulada
- Demostració de l'amplitud i profunditat dels textos de premsa i bibliogràfics analitzats
- **Cada grup avaluarà, d'acord als criteris i l'escala de correcció proporcionada, les presentacions d'altres quatre grups**

*Escala de valuació:*

Fins a quint punt s'han assolit els criteris de qualificació?

- Decap manera (0): Absent o lliurament del treball fora de termini o fora de Moodle sense justificació degudament acreditada
- Inadequadament (1-4,9): dificultat per a presentar un guió escrit i una presentació oral d'acord amb el calendari previst.
- Suficientment (5-6,9): lliurament d'un guió escrit i una presentació oral que **solament** faci una **descripció / resum** de notes de premsa i dos lectures obligatòries senyalades en la Guia Docent.
- Substancialment (7-8,9): lliurament d'un guió escrit i una presentació oral que articuli notes de premsa i dos lectures obligatòries senyalades en la Guia Docent **amb** exemples -etnogràfics, de la pròpia experiència, audiovisuals- o altres articles científics.
- Completament (9-10): lliurament d'un guió escrit i una presentació oral que articuli notes de premsa i dos lectures obligatòries senyalades en la Guia Docent **amb** exemples -etnogràfics, de la pròpia experiència, audiovisuals- i altres articles científics.

*Composició de la nota final de l'activitat:*

- Guió, proposta i fonamentació de la presentació a realitzar: 50% de la nota final d'aquesta activitat
- Presentació oral: 30% de la nota final d'aquesta activitat
- Co-avaluació: 20% de la nota final d'aquesta activitat
- La nota final d'aquesta activitat serà la mateixa per a tots els membres del grup

*Calendari de l'activitat*

- Comunicació de la constitució dels grups de **quatre** persones: **1 octubre 2018**
- Presentació del guió final i power point: **9 de desembre de 2018**
- Realització de les presentacions oral en grup i presentació de l'acta final: **10, 12 i 17 de desembre 2018**

### **Activitat 3**

Text escrit **individual** en format acadèmic d'un màxim de **1500** paraules en el que es discuteixi de manera teòrica i aplicada una parella de conceptes: majoria/minoria, interculturalitat/multiculturalitat, relativisme cultural/etnocentrisme

-Valor assignat a l'activitat: **30%** de la nota final de l'assignatura

*Criteris de correcció:*

-Qualitat de la presentació, format correcte i referències bibliogràfiques APA

-Comprensió i coneixement dels conceptes rellevants de l'assignatura desenvolupada fins el moment

-Capacitat de lectura i anàlisi dels textos en relació a conceptes treballats a classe

-Capacitat per realitzar un text articulat a través d'una argumentació coherent acadèmicament

-Demostració de l'amplitud i profunditat dels materials treballats

-Habilitat per a treballar i relacionar els textos obligatoris amb exemples -notes de premsa, la pròpia experiència, etnogràfics- i d'altres textos bibliogràfics

*Escala de qualificació:*

Fins a quin punt s'han assolit els criteris de qualificació?

-De cap manera (0): Absent o lliurament del treball fora de termini o fora de Moodle sense justificació degudament acreditada:

-Inadequadament (1-4,9): impossibilitat de presentar un text acadèmic basat en els tres articles, un dels obligatoris senyalades en la Guia Docent i dos d'una llista proposada a l'inici del curs

-Suficientment: (5-6,9): organització i composició articulada d'un text acadèmic **només** basat en un **resum** d'articles

-Substantialment: (7-8,9): organització i composició articulada d'un text acadèmic **incorporant** bibliografia o exemples -pròpia experiència, premsa, dades etnogràfiques-

-Completament: (9-10): Organització i composició articulada d'un text acadèmic **incorporant** bibliografia i exemples -pròpia experiència, premsa, dades etnogràfiques-

*Calendari de l'activitat*

-Data de lliurament: fins el **3 de desembre** a les 23:55

-Format d'entrega PDF

-Lloc de lliurament: Moodle

-Lloc de devolució de la correcció: Moodle

#### **Activitat 4**

-Examen parcial escrit **individual**

-Valor assignat a l'activitat: **20%** de la nota final de l'assignatura

-Data: **5 novembre 2018**

#### **Activitat 5**

-Examen final escrit **individual**

-Valor assignat a l'activitat: 20% de la nota final de l'assignatura

-Data: 19 desembre 2018

La data de reavaluació serà fixada per la facultat

## Activitats d'avaluació

| Títol                                                                                                                                                    | Pes | Hores | ECTS | Resultats d'aprenentatge |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|-------|------|--------------------------|
| Assaig escrit individual en format acadèmic d'un màxim de 1500 paraules en el que es treballa una parella de conceptes                                   | 30% | 11,5  | 0,46 | 3, 4, 6, 8, 9            |
| Examen final de l'assignatura                                                                                                                            | 20% | 9     | 0,36 | 1, 2, 3, 4, 5, 8, 9      |
| Examen parcial de l'assignatura                                                                                                                          | 20% | 9     | 0,36 | 1, 2, 3, 4, 5, 8, 9      |
| Participació als seminaris de l'assignatura                                                                                                              | 10% | 4     | 0,16 | 1, 7, 9                  |
| Presentació oral de un màxim de 15 minuts en grups de quatre persones basat en notes de premsa i els continguts de les sessions teòriques i les lectures | 20% | 9     | 0,36 | 1, 2, 3, 4, 7, 9         |

## Bibliografia

Bibliografia obligatoria:

1. Malinowski, B. [1922] (1972). "Introducción: objeto, método y finalidad de esta investigación". En *Los argonautas del Pacífico occidental. Comercio y aventura entre los indígenas de la Nueva Guinea Melanésica* (pp. 37-54). Barcelona: Península.
2. Stolcke, V. (2004). "La mujer es puro cuento: la cultura del género". *Estudios Feministas, Florianópolis*, 12(2): 77-105
3. Harris, M. [1975] (1998). "La madre vaca". En *Vacas, cerdos, guerras y brujas. Los enigmas de la cultura* (pp. 10-25). Madrid: Alianza.
4. Wade, P. (2011). "Multiculturalismo y racismo". *Revista Colombiana de Antropología*, 47(2), 15-35.

Bibliografia general:

Barnard, A. (2000). *History and theory in anthropology*. Cambridge: Cambridge University Press.

Bohannon, P. (1996). *Para raros, nosotros: Introducción a la antropología cultural*. Madrid: Ediciones Akal.

Bohannon, P. & Glazer, M. (2001). *Antropología. Lecturas*. Madrid: Mc Graw Hill.

Delaney, C. & Kaspian, D. (Eds.) (2011). *Investigating Culture: An Experiential Introduction to Anthropology*.

Durkheim, E. [1895] (2001). ¿Qué es un hecho social? En *Las reglas del método sociológico* (pp. 38-52). México: FCE.

Eriksen, T. (2004). *What is anthropology?* London-Ann Arbor: Pluto Press.

Geertz, C. (2002). *An Inconstant Profession: The Anthropological Life in Interesting Times*. *Annual Review of Anthropology*, 31, 1-19.

Giddens, A. [1984] (1995). La Constitución de la sociedad: bases para la teoría de la estructuración. Buenos Aires: Amorrortu.

Wallerstein, I. (Coord.) (1996). Abrir las ciencias sociales. Informe de la Comisión Gulbenkian para la reestructuración de las ciencias sociales. México: Siglo XXI.

Weber, M. [1922] (2002). Conceptos sociológicos fundamentales. En Economía y sociedad. Esbozo de sociología comprensiva (pp. 5-45). México: FCE.

#### Tema 2:

Boas, F. [1920] (2001). Los métodos de la etnología. En Bohannan, P. & Glazer, M. (Eds.), Antropología. Lecturas (pp. 93-100). Madrid: Mc Graw Hill.

Clifford, J. & Marcus, G. [1986] (1991). Retóricas de la Antropología. Barcelona: Júcar Universidad.

Geertz, C. [1973] (1989). El impacto del concepto de cultura en el concepto de hombre. En La interpretación de las culturas (pp. 43-60). Barcelona: Gedisa.

Geertz, C. (1989). El antropólogo como autor. Barcelona: Paidós.

Marcus, G. [1986] (1991). Problemas de la etnografía contemporánea en el mundo moderno. En Marcus, G. & Clifford, J. (Eds.), Retóricas de la antropología (pp. 235-268). Madrid: Júcar.

Rabinow, P. (1992). Reflexiones sobre un trabajo de campo en Marruecos. Madrid: Júcar.

Roigé, X., Beltrán, O. & Estrada, F. (1999). Tècniques d'investigació en Antropologia Social. Barcelona: Edicions de la Universitat de Barcelona.

#### Tema 3:

Asad, T. [1986] (1991). El concepto de la traducción cultural en la antropología social británica. En Marcus, G. & Clifford, J. (Eds.), Retóricas de la antropología (pp. 205-234). Madrid: Júcar.

Bhabha, H. [1996] (2003). El entre-medio de la cultura. En Hall, S. (Eds.), Cultura e identidad cultural (pp. 94-106). Buenos Aires: Amorrortu.

Baumann, G. [1999] (2001). El enigma multicultural: un replanteamiento de las identidades nacionales, étnicas y religiosas. Barcelona: Paidós.

Bauman, Z. [1996] (2003). De peregrino a turista, o una breve historia de la identidad. En Hall, S. (Eds.), Cultura e identidad cultural (pp. 40-68). Buenos Aires: Amorrortu.

Eriksen, T. (1993). Ethnicity and Nationalism. Anthropological Perspectives. London: Pluto Press.

Fischer, M. J. [1986] (1991). El etnicismo y las artes postmodernas de la memoria. En Marcus, G. & Clifford, J. (Eds.), Retóricas de la antropología (pp. 239-320). Madrid: Júcar.

Hall, S. [1996] (2003). Introducción: ¿quién necesita identidad. En Hall, S. (Eds.), Cultura e identidad cultural (pp. 13-39). Buenos Aires: Amorrortu.

Harris, M. (1985). La naturaleza de la cultura. En Introducción a la Antropología General. Madrid: Alianza Editorial.

Strathern, M. [1996] (2003). ¿Habilitar la identidad? Biología, elección y nuevas tecnologías reproductivas. En Hall, S. (Eds.), Cultura e identidad cultural (pp. 69-93). Buenos Aires: Amorrortu.

#### Tema 4:

Anderson, B. [1983] (1993). Comunidades Imaginadas. México: FCE.

Appadurai, A. [2006] (2007). El rechazo de las minorías. Ensayo sobre la geografía de la furia. Barcelona: Tusquets.

Donskis, L. & Bauman, Z. (2015). Ceguera moral. La pérdida de sensibilidad en la modernidad líquida. Barcelona: Paidós.

Barth, F. (Comp.) [1969] (1975). Introducción. En Los grupos étnicos y sus fronteras (pp. 9-49). México: FCE.

Fanon, F. [1952] (2009). Piel negra, máscaras blancas. Madrid: Akal.

Foucault, M. [1975] (2004). Genealogía del racismo. Buenos Aires: Caronte.

Foucault, M. [1979] (2007). El nacimiento de la biopolítica. Curso en el Collège de France (1978-1979). México: FCE.

Gledhill, J. [1999] (2000). El poder y sus disfraces. Perspectivas antropológicas de la política. Barcelona: Bellaterra.

Goffman, E. (1963). Estigma e identidad social. En Estigma. La identidad deteriorada (pp. 11-55). Buenos Aires: Amorrortu.

Hall, S. [1986](2005). La importancia de Gramsci para el estudio de la raza y la etnicidad. Revista Colombiana de Antropología, 41, 210-257.

Lévi-Strauss, C. [1956] (1996). Raza y cultura. En Raza y cultura (pp. 107-142). Madrid: Cátedra.

Wade, P. (2014). Raza, ciencia, sociedad. Interdisciplina 2, núm. 4, 35-62.